

"Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü envâ gibi umur-u bâtılaya neden ihtimal veriliyor?" cümlesini izah eder misiniz?

"**Küfür ve inkar**", insan zihninin üstünde düşünüp bizzat bütün yönlerini inceleyerek ve tasdik ederek kabul ettiği bir olgu değildir. Yani kafirin fikir ve aklı küfür üstünde hareket etmiyor. Bir cihetle kafir, inandığı küfre müşteri nazarı ile bakmıyor, müşteri gibi incelemiyor.

Küfür, kafir için sadece kendini aldatmak ve kandırmak sadedinde, zihninde ürettiği bir bahane ve bir takım aldatmaca sebeplerdir. Yani küfür ve inkar ya bir inattan ya bir ön yargıdan ya bir cehaletten, ya bir dikkatsizlik yüzünden, ya bir taassuptan, ya bir ihatasızlık ve geniş bakamamaktan mütevellit, zorunlu bir kabullenıştır.

Nasıl ayyaş bir adam içkinin yanlış ve kötü olduğunu bildiği halde ondan kurtulamaz, zira o illete alışmış ve içine düşmüş. Aynı şekilde kafir küfrün yanlış ve batıl olduğunu bildiği halde, o halin içindeki bir takım lezzetler ve terk edemediği alışkanlıklar yüzünden küfrü terk etmek istemiyor.

Mesela Mekke müşriklerinin bir çoğu put tüccarı ve gelirin büyük bir kısmı oradan geliyor. Bir çoğunun şirki tevhide tercih etmesinde, bu put ticaretinin içindeki menhus lezzet etkilidir. Daha bunun gibi bir çok kafir küfrünü aklı ve muhakemesi ile değil, bazı hissi ve yan nedenlerden dolayı terk edemiyor. Yoksa ciddiyet ile ve müşteri gibi küfrü ele alsaydı, kabul etmesi mümkün değildir.

İman ise, akıl ve fikrin hareketinden ve düşünmesinden hasil olan bir haldir. Yani Mümin imanı kabul ederken her cihetini ölçüp biçip öyle kabul ediyor. Onun gerekçelerini makul ve kabul edilebilir olduğunu gördüğü için imana geliyor. Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden sayısız delilleri görüyor ve okuyor, ondan sonra iman ediyor.

İman getirmek, fikrin hareket etmesi ve muhakemenin tahkiki ile olan bir şeydir. İnsan Allah'ı düşünmeden ve ona işaret eden delilleri görmeden iman edemez. Şöyle bir fark olabilir, avam insan Allah'ın varlığına işaret eden delillerin hepsini belki göremez, ama kendince basit ve herkes tarafından anlaşılacak delilleri görebilir ve fikrini ve imanını bu delile yaslayabilir. Bu herkese müyesser olabilecek bir halettir.

"Bir zaman bir ihtiyar adam Ramazan hilâlini görmek için semaya bakmış. Gözüne bir beyaz kıl inmiş. O kılı Ay zannetmiş. Ay'ı gördüm demiş. İşte muhaldir ki; hilâl, o beyaz kıl olsun. Fakat kasden ve bizzât Ay'a baktığı ve saçı tebaî ve dolayısıyla ve ikinci derecede

görüldüğü için o muhali mümkün telakki etmiş"(1)

İnsanın nazarı en fazla bir iş ile meşgul olabilir. Aynı anda başka bir iş ile meşgul olsa, ya karıştırır ya da ikinci işi idrak edemez. **İnsan ikinci işe değil, birinci işe odaklandığı için, ikinci iş tebe oluyor.** Yani ikinci planda kalıp dikkat olunamıyor. Bu yüzden ikinci işte çok büyük yanılma ve hatalar olabilir.

Temsildeki ihtiyar zatın birinci işi, gökte hilali görmektir; bütün dikkat ve nazarı hilale sarf olunuyor. O esnada gözüne hilale benzer bir kıl ilişiyor. Bu kıla dikkat kesilmediği için, hilal zannediyor. *Kılın hilal olma ihtimali imkansız iken, dikkat eksikliğinden dolayı bu imkansız, mümkün gibi duruyor.*

İnsanın nazarı **teakubi** olduğu için, *yani bir işi bitirmeden diğer bir işe intikal edemediği için*, ikincil işler birinci işe nazaran daima özensiz ve kalitesiz oluyor. Bu mana her hususta böyledir.

İnsan kainat kitabında, katibi ararken, yani bütün dikkati katip üzerinde iken, bazen sebepler önüne çıkar, sebeplere de dikkat kesilmediği için, sebepleri katip zanneder. Sebeplerin katip olma ihtimali muhal iken, dikkat azlığından dolayı imkansız mümkün görüyor.

Yani madde gibi ezeliyet manasından çok uzak olan bir şeye ezeliyet verebiliyor ya da zerre gibi adi ve basit bir sebebe kainat kadar muazzam sanat ve güzellikleri verebiliyor. Halbuki zerre ile zerreten hasıl olan o muazzam sanat arasında dehşetli bir orantısızlık ve boşluk bulunuyor onu ona vermek adete kıla hilal demek gibi safsata ve büyük bir yanılıdır.

Bir tohum ya da çiçeğin bünyesinde çalışan bir atom parçacığı hareket ve vaziyetini bünyesinde çalıştığı tohum ya da çiçeğin genel sistemine uygun bir şekilde tanzim etmek zorundadır. Zira atomun her hareketi sistemin bir parçası bir unsurudur. Rastgele atılacak bir adım ya da hareket o tohum ya da çiçeğin bünyesinin mahvına sebep olur. Öyle ise o atom parçası çalıştığı çiçek ya da tohumun bütün sistem ve yapısını bilip ona göre hareket etmesi gerekir. Bu demek oluyor ki o atom parçası bütün çiçek ya da tohumun bünyesini ve kainat ile olan ilişkilerini bilecek bir ilime ve kudrete sahip olması lazım gelir. Yani cansız, şuursuz ve iradesiz atoma bir nevi sonsuz ilim, irade, kudret vermek anlamına geliyor ki, bu cehaletin en derin bir tezahürü olsa gerek.

Ya da bu atom zerresi Allah'ın bir memurudur, onun plan ve sevki ile hareket ediyor. Atoma Allah'ın memuru nazarı ile bakılmaz ise, o zaman her bir atoma ilahlık payesi vermek gerekiyor ki bu tam bir safsatadır.

Allah tohum ve çiçeği öyle bir özellikte yaratmış ki, adeta o tohum ve çiçeğin

sümbülleşip açması için bütün kainatın seferber olması gerekiyor. Yani o tohumun kendi bünyesindeki sistem kainat sistemi ile entegre çalışıyor, öyle ise bir çiçeği ihya etmek için bütün kainat çarklarının işletilmesi gerekiyor. Eğer çiçeği atom denilen zerre yapıyor diyorsan, o zaman o atomun bütün kainata sözü geçecek bir ilim ve kudrete sahip olmasını da aklen kabul etmen gerekir ki, bu hurafenin en hurafesidir denilmek isteniyor. Güneş olmasa tohum açamaz öyle ise atomun güneşe hükmü geçmesi gerekir. Su olmasa tohum yine açamaz o zaman o zerrenin suya da hükmü geçmesi gerekir vesaire bunları çoğaltmak mümkündür. Ama "*her şeye sözü ve hükmü geçen Allah yapıyor*" desek ve zerre de Allah'ın bir memuru olup onun sevki ile hareket ediyor desek bu gayet mantıklı ve akli oluyor.

Allah insan fitratını hakkı ve doğruyu aramak için elverişli yaratıp ona göre cihazlar ile donatmıştır. İnsan fitratının mükerrem olması da bu manaya bakıyor. İnsan fitratının gereği olarak bütün dikkat ve gücüyle hakkı ve doğruyu ararken bazen batıl önüne çıkar. Zira bu alem de hayır ile şer, hak ile batıl, doğru ile yanlış, güzel ile çirkin beraber bulunuyor. Hatta bazen yan yana iç içe bulunabiliyor. İnsan da dikkatini hakka odakladığı için batıl dikkatten kaçıp insanın fikir ve gönül alemine sızabiliyor. Artık fikir ve gönül alemine girdiği için onu hak zannedip sıkı sıkıya sarılıyor. Şayet fikir ve gönül aleminden çıkarıp tarafsız ve objektif baksa onun hak değil batıl olduğunu görecektir.

"**Madde ezeli**" demek -hâşâ- "*Allah yok*" demek ile eşdeğer bir fikirdir. Bu hükmü birkaç madde ile izah edelim.

Birincisi, iki ezeli şey bir arada olmaz. Zira iki zıddın cemi muhaldir. Yani karanlık ile aydınlık aynı zamanda ve aynı mekanda beraber olamazlar. Ya karanlık vardır ya aydınlık vardır. Madde ezeli ise -haşa- Allah yoktur demektir, zira maddenin ezeliyeti her yeri kuşatmış demek olup Allah'a bir varlık alanı bırakmaz.

Ezeliyet mutlak ihata demek olup ikinci bir ezeliyete müsaade etmez. Şayet ikinci bir ezeliyete müsaade etse o zaman kendi ezeli olmaz. Şayet Allah ezeli ise -ki öyledir- o zaman madde ezeli olamaz. Allah'ın ezeli sıfatı başka şeylerin ezeli olmasına müsaade etmez. Öyle ise madde hadistir, yani Allah'ın ezeli irade ve kudret sıfatının yaratması ile varlık sahasına sonradan çıkmış şeylerdir.

İkincisi, ebediyet kavramı Allah'ın ezeliyeti ile eşdeğerdir. Yani başlangıcı olmayan Allah'ın sonu da olmaz anlamına geliyor. Ama bu hüküm hadis yani sonradan varlık kazanmış şeylerin ebedi olamayacağı anlamına da gelmez. **Allah dilerse sonradan yarattığı bir mahlukunu ebedi olarak yaşatabilir.** Bu mana ezeliyet fikri ile çelişmiyor ki maddenin ebedi olması ezeli olmasını iktiza etsin. Yani madde hadis olduğu halde Allah'ın irade ve kudreti ile ebedi olabilir. Maddenin ebedi olması için ezeli olması gerekmiyor.

İşte bütün mahlukatın yok olmaması ve farklı varlık boyutlarında varlığını ebedi bir şekilde devam ettirmesi, ezeli olmasını ya da Allah'tan bağımsız olmasını iktiza etmiyor. Her bir eşya Allah'ın icadı ile yoktan var edilip yine Allah'ın **Kayyum** ismi

ile ebediyete mazhar olabilir, bunun ezeliyet ile bir alakası yoktur.

Bazıları maddenin ebediyetini ezeliyeti ile alakalı gördükleri için, yokluk manasını ancak maddenin ezeliyet fikri ile çözmeye çalışıyorlar. Yani maddeci felsefe maddenin ebedi olmasını ancak ezeli olması ile mümkün görüyor. Bu da inkar-ı Uluhiyeti netice veriyor. Özet olarak maddeci felsefe maddenin şu anki varlık sebebini maddenin ezeliyetine irca ediyor.

İşte maddeci felsefenin; maddeye ezeliyet yani uluhiyet vermesi, kainattaki bütün muazzam sanatları zerrenin hareketi ile izah etmesi yani zerre icat ediyor demesi, ya da her şey teşekkül-ü enva yani tabiat ile oluyor demesi bu dikkatsiz bakışın bir neticesidir.

(1) bk. [Mektubat, Yirmi Altıncı Mektup.](#)